

Dvacet let České republiky v EU: Evropské dotace jsme se naučili čerpat, ale rozmělnujeme je do množství projektů bez výrazného efektu

18.12.2024 - | Nejvyšší kontrolní úřad

Za dvacet let, kdy je Česká republika členem EU, dosáhl rozdíl mezi příjmy a odvody do evropského rozpočtu, tzv. čistá pozice ČR, jednoho bilionu korun. To v sobě neslo příslib růstu, prosperity a posílení konkurenceschopnosti. Jak si tedy ČR v uplynulém dvacetiletí vedla? Na to odpovídá letošní již 17. zpráva NKÚ o finančním řízení prostředků EU v České republice, tzv. EU report 2024. Výsledky celkem 208 kontrol ukazují, že od počátečních problémů s pomalým čerpáním a prostých dotačních podvodů se ČR posunula k systému, který sice zajišťuje vyčerpání prostředků, ale stále neřeší smysl dotací. Ty jsou rozmělnovány do množství projektů s nízkou přidanou hodnotou. Dynamika přibližování ČR k průměru EU se ve srovnání s některými státy, které přistoupily do EU také v roce 2004, zpomalila.

„Dotační systém, který měl významně napomoci tomu, abychom dosáhli kýžené životní úrovně Západu, se někde po cestě začal zadrhávat a přestal vykazovat očekávané výsledky. Bez strategického rozhodnutí, kam chceme dojít, bez zadání konkrétních cílů a bez důkladné kontroly jejich naplňování se neposuneme dál,“ uvedl ke zjištěním NKÚ jeho prezident Miloslav Kala.

Zpomalování dynamiky přibližování ČR k průměru EU lze dokumentovat na růstu životní úrovně. Např. Polsko dosáhlo mezi lety 2003 až 2022 růstu životní úrovně – měřeno v paritě kupní síly oproti průměru EU – o 33 procentních bodů, Litva o 38 procentních bodů. U ČR to bylo jen 19 procentních bodů.

Příkladem strategického směřování prostředků EU do klíčových segmentů hospodářství je rozvoj a budování infrastruktury, kde ČR zcela nenaplnila svůj potenciál. Například jen ve srovnání s Polskem bylo posledních dvacet let tempo budování nových úseků dálnic v ČR více než 10x pomalejší.

Kontroly NKÚ ukázaly, že dotace směřují i do oblastí, které nezaostávají za evropským průměrem, takže podpora nepřináší maximální efekt. Příkladem je oblast zaměstnanosti, kde ČR se svou nízkou mírou nezaměstnanosti zaujímá v EU pozici premianta. V kontrole programu „Antivirus“ (kontrolní akce č. 22/28) NKÚ navíc zjistil, že dotace na udržení zaměstnanosti stát vyplatil i firmám, kterým v covidové době rostl zisk a zvyšovaly se počty zaměstnanců.

Stát je příliš štědrý v míře podpory. Ta často dosahuje 70 % nákladů, případně i více, což nemotivuje příjemce dotací k racionálnímu chování. Ukázala to např. kontrolní akce č. 17/06, kdy příjemce dostal dotaci na vybudování pěti pozorovatelů zvěře bez stanovení limitů. Na jednu takovou pozorovatelnu dostal 348 tis. Kč, na každou další pak 295 tis. Kč. Další příklad ukazuje na rozdíly cen oprav lesních cest po kalamitách: jeden zrekonstruovaný metr lesní cesty bez stanovení limitu se vyšplhal až na 13 000 Kč, u jiného – navazujícího – úseku cesty už byl limit stanoven. Zde metr rekonstrukce vyšel na tři tisíce korun. „Efektivnost podpory bychom mohli zabezpečit zavedením návratných půjček nebo vysokou spoluúčástí příjemců. Pomoci by mohlo i to, kdyby každá dotační koruna byla pod kontrolou veřejnosti,“ říká prezident NKÚ Miloslav Kala.

Dotační systém v průběhu let významně ovlivnili mocní hráči na trhu, kteří přispěli k vytvoření takových podmínek, aby mohli dotace čerpat v maximální šíři. To NKÚ doložil např. v kontrolní akci č. 21/33, která se zabývala podporou zpracování zemědělských produktů. Ačkoliv měla podpora směřovat přednostně na mikropodniky a malé a střední podniky, vyhlásilo Ministerstvo zemědělství program na zvyšování konkurenceschopnosti pro velké zpracovatelské podniky. V letech 2018 až 2021 těmto firmám s desetimilionovými až stamilionovými ročními zisky vyplátilo dohromady 1,7 mld. Kč.

„Měli bychom si uvědomit, že dotační peníze nejsou mana nebeská. Nepadají z nebe a nejsou určeny pro každého,“ konstatuje prezident NKÚ Miloslav Kala. Podle něj bychom se mohli řídit např. těmito pravidly: Normální je hospodařit bez dotací, dotace se musí vyplatit daňovým poplatníkům a měly by směřovat jen na prokázanou veřejnou službu. Podle NKÚ by se měly mj. analyzovat oblasti hospodářství, kde je podpora nejpotřebnější; měl by se omezit počet dotačních titulů, aby peníze směřovaly tam, kde přinesou nejvyšší přidanou hodnotu. Měl by se omezit maximální podíl dotace, aby se neztratil motivační charakter, a celý proces dotací by se měl zjednodušit, což by vedlo k omezení tzv. „dotačního businessu“.

Kromě shrnutí uplynulého dvacetiletí se „EU report 2024“ zabývá podrobně i výsledky celkem 14 kontrol evropských dotací, provedených NKÚ od 1. 4. 2023 do 31. 3. 2024. Při těchto kontrolách bylo zkontrolováno 85 subjektů a odhaleno více než 300 nedostatků.

<https://www.nku.cz/cz/pro-media/tiskove-zpravy/dvacet-let-ceske-republiky-v-eu:-evropske-dotace-js-me-se-naucili-cerpat--ale-rozmelnujeme-je-do-mnozstvi-projektu-bez-vyrazneho-efektu-id14438>